

Произходът на злото **Тодор Велчев, сдружение ХАРТА**

- 1.** Когато се засяга толкова фундаментална тема като тази за злото и неговия произход съществуват поне две опасности:
 - Обхватът да се разшири прекалено много, да се отворят въпроси в разни посоки и да не се стигне до ясно разбиране на различните гледища.
 - Да се начева дискусия, без да са изяснени ключовите понятия.

Затова ми се иска да направя начални уговорки, които да ограничат темата в някакви разумни рамки и да уточнят какво ще разбирам под „зло“ в моето изложение.

- 2.** Класическият проблем за злото, формулиран още от Епикур (IV в. пр.Хр.) и доразвит в нови времена от различни атеистични мислители. Патосът, силата на този аргумент е страданието, особено страданието на невинните. Героят на Достоевски Иван Карамазов заявява, че ще си върне билета за рая, дори ако едно невинно детенце страда. (Снимкови илюстрации: масовият гроб на полските офицери, избити от Сталин в Катинската гора; деца, измрели в Хитлеровите концлагери; гладуващо дете от Третия свят.)

Аз днес **няма** да се занимавам с този аргумент – не за да избягам от него и не защото не го смятам за сериозен и труден, а защото ми се струва, че неговите привърженици пропускат нещо много важно. Те се насочват към опровержение на съществуването на Бога, без да изследват корена на собственото си фундаментално положение. Ако всички сме съгласни, че в света съществува зло (даже много зло), то трябва да си отговорим на въпроса: А откъде се е взело то? И защо всеки човек го разпознава като зло? Светоглед, който даде смислен отговор на този въпрос, може да изследва задълбочено връзката между злото и страданието. Която, впрочем, съвсем не е еднозначна.

- 3.** Но дали идеята за добро и зло е достатъчно ясна? Когато един мислител говори за злото, той разчита че всички го разбират без нужда от пояснения. Обикновено злото се представя като противоположност на доброто, а за доброто всеки човек носи някаква **интуитивна представа**. Съществува и още една интуитивна представа или усещане: че „правилната страна“ е тази доброто. Този нравствен кодекс изглежда е вложен във всеки човек, независимо от големите различия в етическите разбирания между отделните хора. Но идеята за нравствен кодекс смущава атеистите – вложеният закон неизбежно ни навежда мисълта за Законодател. Затова те настояват, че универсален нравствен закон

ХАРТА

© 2009 Всички права запазени. Материалът е за лично ползване.
Разпространението му без изричното съгласие на автора и на сдружение ХАРТА е забранено!

просто няма, а човек си изгражда „личен нравствен кодекс“ (Протагор) или просто преодолява нуждата от такъв закон изобщо (Ницше). Вторият възглед или, по-скоро, всеобщо настроение печели популярност особено през отминалия ХХ век под знамето на такива идеали като освобождение или разкрепостяване. Поетичен пример имаме и от нашата литература (Гео Милев, „Септември“):

Нощта ражда из мъртва утроба
вековната злоба на роба:

своя пурпурен гняв -
величав. ...

- *Кой*

излъга нашата вяра? -

Отговаряй!

Ти мълчиш?

Не знаеш?

- Ний знаем!

Ето виж:

с един скок

ний скачаме право в небето:

ДОЛУ БОГ!

- хвърляме бомба в сърцето ти,
превземаме с щурм небето:

ДОЛУ БОГ!

и от твоя престол

те запращаме мъртъв надолу

вдън вселенските бездни

беззвездни,

железни -

ДОЛУ БОГ!

По небесните мостове

високи без край

с възгета и лостове

ще снемем блажения рай

долу

върху печалния

в кърви обляния

земен шар.

Всичко писано от философи, поети -

ще се сбъдне!

- Без бог! без господар!

ХАРТА

© 2009 Всички права запазени. Материалът е за лично ползване.
Разпространението му без изричното съгласие на автора и на
сдружение ХАРТА е забранено!

Тези решения „решават проблема“ на хора, които не вярват в Бога, но не предлагат никакво решение на проблема за злото и неговия произход. От мисълта за Бога можеш да избягаш, но от реалността на злото – не. (Както виждаме, и Гео Милев не може да избяга, като говори за „вековна злоба“, „блажения рай“ и „печалния земен шар“.) И както ни учи историята, такива хора изпитват нужда да изтъкват непрестанно, че са по-добри, по-съвършени или по-напреднали от другите, или че се борят срещу „силите на злото“ за един по-добър свят. Но „зло“ и „по-добър“ по чий или какъв кодекс? а какво зло и добро можем да говорим, ако няма стояща над всички инстанция, която да го определя? Освобождавайки се от божествения Законодател, ние сме оставени в един свят на безсмислено и недефинирано зло, на което не се вижда нито началото, нито краят.

Без да задълбавам повече в несъстоятелността на такива светогледи, отхвърлящи наличието на универсален нравствен закон, ще изтъкна и очевидните последствия от тяхното влияние :

- Война срещу всеки, който не споделя твоите разбирания за добро и зло (тоталитарни идеологии)
- Разлагане и разпадане на обществото, поради невъзможност за обединение върху някакви общи ценности (нашето общество в момента)

Затова ще се върнем на старата идея, споделяна от всички утвърдени религии, че има нравствен или духовен закон, а злото е активна сила на съпротива срещу него. Което повдига истинският проблем: за произхода на злото! Ако Бог е авторът на нравствения закон, то кой е отговорен в крайна сметка за неговото нарушение? Каква е същността на това зло и защо Бог го е допуснал? В крайна сметка, схващането за произхода на злото ни отвежда към възгледа за Бога и Неговия характер и дела.

- 4. Обяснението на пантеизма:** Бог е тъждествен с Вселената (всичко съществуващо, духовно или материално) и всичко е негово проявление, на по-ниско или по-високо ниво. Несъвършените, лошите, грозните и, най-сетне, злите неща в света са просто проявление на божественото на все по-ниско ниво. Бог е основата на всичко, която е неразлично Единство и от която всичко произтича както реката – от изворите си. Доброто и злото се отличават количествено, по степента на отдалечаване от Единството, а не като противоположни категории. **По същността си те са неразличими**, част от един и същ „вселенски танц“ и ако човек страда поради злините в този свят, то е защото не е израснал в разбирането си, не е схванал единството на всичко и че всичко е част от един и същ кръговрат. Както се казва в поемата на Shih-tou:

*Within light there is darkness,
but do not try to understand that darkness.
Within darkness there is light,
but do not look for that light.
Light and darkness are a pair,
like the foot before and the foot behind in walking.
Each thing has its own intrinsic value
and is related to everything else in function and position.
Ordinary life fits the absolute as a box and its lid.
The absolute works together with the relative,
like two arrows meeting in mid-air.*

Проблемът на пантеизма: На пръв поглед това обяснение „запазва единството на света“ (в който съжителстват добро и зло). Но едва ли някой честен човек, особено ако се замисли по-дълбоко, може да го приеме.

- рисува един безличен и безразличен Бог (аз като личност страдам и се боря против злото, а излиза, че „небето над мен“ е безлично и напълно равнодушно към моята борба; дори ме призовава да прозра, че всъщност борба няма, а има само природен закон, в който злото и доброто са просто сили и проявления).
- практически отрича съществуването на нравствен закон: има само природен закон, закон на абсолютното единство и привидното му разделение.
- обезсмисля нравствения избор. (Някои пантеистични възгледи се опитват да избягнат моралния колапс, като утвърждават усилието да „живееш в хармония“ с Единното, за да избегнеш мъчителните прераждания и въобще по-нататъшното съществуване в разделение.)

5. Опит да се запази единството на съществуващото, като същевременно се разграничи доброто от божественото.

Проблемът на дуализма: не дава основания за „добър избор“ и по същество отмахва универсалния нравствен закон. Борбата със злото пак е някак „природна“, резултат от противоборство и евентуално равновесие на сили.

Лишава Бог от всемогъществото Му и оставя човека в една борба със злото, която има неясен край. „Ако злото може да се субстанциализира, това е ужасно!“ Тогавата то е наистина неизтребимо (по закона за запазването). Ако оприличим борбата със злото на футболен мач, то решението на пантеизма е равнозначно на анулиране на мача, а на дуализма – на вечна последователност от вечни дербита, завършващи с тежки ремита.

6. Но как тогава да примирам личностния и любящ Бог на Библията с ужасната реалност и сила на злото? Отговорът на този въпрос е дълъг и дискуссионен и днес се опитвам да дам само част от него: откъде в доброто творение се е вмъкнало злото и каква е ролята на Бога в това?

Покоряването на нравствения закон като „избор на доброто“. Свободата на този избор сама по себе си предполага риска за вмъкване на злото в творението.

7. **Необходимост от заключителен коментар:** християнството не се задоволява само да констатира произхода на злото и неговата заразна сила, но и сочи как то може да бъде победено.

*Конспективно изложение на дискусията в I ЕСЦ,
София, 28 юни 2009 г.*

